

A NEMZETI AZONOSSÁGTUDAT KISTÉRSÉGI SAJÁTOSSÁGAI

Az etnikai és regionális identitás összefüggései

Szarka László

Lehet-e a nemzeti identitást, az identitás fejlődését, alakulását, kialakult, át-
alakuló identitásszerkezeteket, identitásváltozásokat térben, lokális és regioná-
lis kötődéseiben vizsgálni? Az egyéni és csoportidentitás egyes elemei – mint
például a szociális, vallási, foglalkozási, nemi, etnikai, kulturális összetevők –
miképpen, milyen társadalmi, gazdasági tényezők hatására alkotnak leírható,
stabil struktúrákat, mennyire tekinthetők relatíve állandóknak és változóknak,
milyen külső és belső komponensek, változások, viszonyok jelentik az
identitásváltozások dinamikájának legfontosabb hordozóit? Miként befolyá-
solják az identitásfejlődést az olyan térhez köthető adottságok, jelenségek,
mint például a szülőfaluhoz, szülőföldhöz való kötődés, a szülőföld történeti,
etnikai, kulturális adottságai, tradíciói és fejlődési lehetőségei, fejlettségi mu-
tatói? S általában milyen szerepet tölt be a térbeliség az etnikai, nemzeti iden-
titás kialakulásában, újratermelődésében, változásaiban, helyi, regionális vál-
tozatainak létrejöttében?

Kutatási programunk négy Magyarországgal szomszédos ország öt magyar-
lakta kistérségében – a szlovákiai Mátyusföld Dudvág menti és Gömör Cser-
mosnya-völgyi mikrorégiójában, a kárpátaljai Mezővári vonzaskörzetében, a
vajdasági Zenta község településeiben, valamint a székelyföldi Erdővidéken –
vizsgálta az ott élő magyar népesség identitásának előzetesen kiválasztott té-
nyezőit. A helyi oktatási, kulturális intézmények működése mellett főként a
2001. évi státustörvény nyomán igényelt magyarigazolványok megítélését, a
magyarországi kapcsolattartás különböző egyéni, csoportos és intézményesít-
ett formáit, illetve az interetnikus viszonyoknak a kistérségi magyar identitás-
politikára gyakorolt hatását vizsgáltuk.¹

AZ ETNIKAI IDENTITÁS TÉRBELI ÖSSZEFÜGGÉSEIRŐL

Amennyiben az identitás, az egyéni és csoportos önazonosság tudata alapve-
tően társadalom-lélektani alapozottságú fogalom, akkor fejlődésének, válto-
zásainak multikauzális jellegét szem előtt tartva, a térbeli változatok kutatásá-

¹ Bakó Boglárka, Geszti Zsófia, Ilyés Zoltán, Papp Richárd tanulmányai közvetle-
nül a kutatási program részeként készültek. A magyarigazolványokra vonatkozó elem-
zések közül lásd Dobos 2005; Bene–Szarka 2005.

ban is figyelembe kell venni az egyes ember és a közösségek történetének, kultúrájának, másokhoz, más csoportokhoz való viszonyulásának (ön)reflexív jellegét. Azaz a külső tényezők hatása például a megélt történelem tapasztalatain, az elszenvedett események, a meghozott döntések, cselekvő módon véghezvitt vállalások tudásanyagán, a munkás élet, a családi háttér szocializációs mintáin és az egyéni fejlődés, illetve a csoport sorsán keresztül, reflektáltan épül be önazonosságunkba. Az egyes ember és a lokális, kistáji közösségek 20. századi történelmi tapasztalata, a korábbi idők emlékezete fontos meghatározója lehet annak a folyamatnak, amely az etnikai elemeknek – az anyanyelvnek, vallásnak, kulturális kötődéseknek – a rovására az identitásszerkezetekben a helyi, regionális kötődéseket, identifikációkat erősíti fel.²

A történelmi tapasztalat és az arra rakódó főbiák, félelmek miatt az etnikai, nemzeti, nyelvi, vallási kisebbségek esetében a saját etnikai identitás gyakran mint „fenyegetett” identitás jelenik meg, amit a szocializációs folyamatok – a családi nevelés, az oktatás, a társadalmi viselkedésszabályok, a kisebb és nagyobb közösségek életformáinak kötöttségei – sem tudnak feloldani.³ Az etnikai identitást azonban elsősorban nem a történelmi sérelmek, tapasztalatok szorítják háttérbe. Előbb az urbanizáció és az iparosítás a vele járó társadalmi mobilitással és migrációs mozgásokkal, majd pedig a globalizációs tendenciák a hagyományok radikális át- és leértékelésével, a politikai, gazdasági, kulturális erőterek átrajzolásával, a kulturális és nyelvi határok elmosódásával, multietnikus viszonyok, terek létrejöttével kényszerítik ki az etnokulturális tradíciók többé-kevésbé önkéntes feladását. Az etnicitás- és a nacionalizmusdiskurzusokban eltérően, de mégis egyre hangsúlyosabban tematizálódnak az etnikai identitáselemek ambivalens pozíciói: a nyelv, az anyanyelv, a környezeti nyelv, az államnyelv, a világnyelv, az érvényesülés nyelve, az egynyelvűség kényelme és kalodája, a többnyelvűség egyszerre felmagasztalt és kriminalizált viszonyai, az akkulturációs és asszimilációs folyamatok veszteség-nyereség rovatokra egyszerűsített szemlélete, valamint a mögöttük meghúzódó, rendkívül összetett társadalmi, lélektani, identitás- és etnopolitikai folyamatok.⁴

A hagyományos életvilágokhoz kötődő identitásminták, szerkezetek felbomlása, átalakulása kiváló alkalom, kiváló terep ezeknek a folyamatoknak a megértéséhez. A kisebbségi magyar közösségek lokális identitásviszonyainak kutatása azt jelezte, hogy az etnikai identitás a lokális, regionális világokban részben magától értetődő, részben pedig az interetnikus folyamatok révén permanensen újratematizálódó, újraszerveződő része a helyi, regionális identitásvilágoknak és identitáspolitikáknak. Ebben természetesen meghatározó

² Bindorffer 2001, 20–32.

³ Erős 2001, 187–192.

⁴ A nacionalizmus és etnicitás különböző koncepcióiról, interpretációiról, a két jelenség viszonyának ideológiai, politikai átfedéseiről az 1989 utáni kelet-közép-európai új nacionalizmusok kontextusában fontos szempontokat vet fel és elemez Kürthi 1996, 48–53. Az etnikai konfliktushelyzetekről és feloldási lehetőségeikről lásd Salat 2001, 83–126.

szerpe van a kisebbségi magyarok által lakott települések, kistérségek, kistáj-
jak 20. század folyamán mindenütt felerősödött vegyes etnikai jellegének, két-
és többnyelvűségi gyakorlatának.⁵

A lokális közösség etnikai, nyelvi, vallási viszonyaiban azonban nem egyszer-
rűen a helyi többség és kisebbség kapcsolatának állami szinten érvényesülő
szimpfikációi a mértékadóak, hanem ennél jóval összetettebb és életképe-
sebb viszonyrendszerek szabályozzák az együttélést. Egyértelműen kiderült
például, hogy a lokális közösség történeti tudatában minden etnikai csoport-
nak történetileg kialakult értékbesorolása van, amely változik ugyan, de adott
esetben képes átírni a statisztikai értelemben vett dominanciaviszonyokat.

A részben különálló beszélőközösségeként felfogott multietnikus kistérségi
társadalmak elemzése igen termékeny kiinduló és megfigyelői-elemzői szem-
pont lehet. Hiszen a mátyusföldi, gömöri, Mezővári környéki, zentai, erdővidé-
ki kistérségi többnemzetiségű közösségek sajátos többszintű és többfunkció-
jú kétnyelvűségben élnek. A települési, városkörzeten belüli, mikroregionális
szintek kommunikációs szabályaiban a többkultúrújúság, többnyelvűség, mul-
tietnicitás és sokfelekezetűség hagyományos elemei mellett a kevert vegyes
szerkezetek, a vegyes házasságok, munkahelyi, szabadidős együttlétek naponta
termelnek új és új szabályokat s velük együtt új viselkedési és identitásmintákat.
Ráadásul a pártállami évtizedekben, valamint az 1989 utáni államnacionalista
megnyilvánulások időszakában ezekbe a szabályokba az állam folyamatosan
beavatkozott, korlátozva a természetes kétnyelvűségi gyakorlatot.⁶

A többnemzetiségű, két- vagy többnyelvű lokális csoportok regionális kis-
térségi identitásstrukturákra gyakorolt hatása jórészt leírható a zárt közössé-
geken belüli interperszonális viszonyokkal, interakciókkal, családi, rokoni,
munkahelyi stb. kapcsolatokkal. A magyarok által (is) lakott Kárpát-medenc-
ei kistérségek magyar identitástermelő képességének, identitáspolitikai ma-
gattartásformáit vizsgálva olyan gyakorlatiasan megfogalmazott kérdésekre
kerestük a választ, amelyek a magyar nemzeti identitás folyamatos megújulá-
sát biztosító oktatási, kulturális intézményrendszerek szerepvállalásának, a
magyar–magyar kapcsolatrendszer hatásának, a 2001. évi magyarországi stá-
tustörvény nyomán lehetővé vált könnyített és intézményesített kapcsolattar-
tásnak a működésére és következményeire irányultak.⁷

A régió országaiban 2000–2001-ben tartott népszámlálások hivatalos adatai
szerint 2,4 millió magyar nemzetiségű személy él a szomszéd államokban, azaz
az előző adatfelvételhez képest 300 ezerrel csökkent a Magyarország szomszéd-
ságában élő kisebbségi magyarok száma. Közel hatvan százalékuk ugyan orszá-
gos viszonylatban kisebbségi pozícióban élt, de annak a mintegy 1400, magyar
többségű településnek volt a lakója, ahol helyi többséget alkotott. Ha csak a
helyi magyar többségű települések számát, a tömbvidékeken élők arányát néz-

⁵ Gyurgyík–Sebők 2003, Bakó 2003.

⁶ Nádor–Szarka 2003; Csernicskó 1998, 59–61; Lanstyák 2000, 93–114; Göncz 1999,
100–114.

⁷ Blénesi–Mandel–Szarka 2005, 14–15.

zük, már itt jelentős regionális különbségeket láthatunk az egyes magyar kisebbségi közösségek településszerkezeti sajátosságaiban.

A helyben is kisebbségben élő magyar közösségek, illetve személyek száma folyamatosan növekszik, ami szorosan összefügg a nagy- és közepes városokban megállíthatatlannak tűnő etnikai, nyelvi térvesztéssel. Ebben a rendkívül nagy arányú városi etnikai térvesztési folyamatban a kivételt elsősorban a székelyföldi (pl. Székelykeresztúr, Székelyudvarhely, Csíkszereda, Szováta, Gyergyószentmiklós), a dél-szlovákiai (csallóközi, mátyusföldi, gömöri, bodrogközi) kisvárosok, valamint részben a nyolc vajdasági magyar többségű község városi rangú székhelyei, körzetközpontjai (Zenta, Óbecse, Topolya, Magyarakanizsa, Ada és Temerin) jelentik.⁸

Az etnikai kontaktuszónákban és az egyre nagyobb területre kiterjedő szórványvidékeken a falusi települések magyar népességaránya ugyancsak gyorsuló tempóban kezdett csökkenni az elmúlt évtizedekben, és a 2001–2002. évi népszámlálások különösen Erdélyben és Szlovákiában hosszú idő után ismét erőteljes fogyást mutatnak. Rendkívül erőteljes változások elindítójává vált a kelet-közép-európai cigány népcsoportok erőteljes demográfiai fejlődése és több településen is megfigyelhető szegregálódása.⁹

A hét kisebbségi magyar közösség települései az adott országos, illetve regionális települési, regionális fejlesztési és közigazgatási politika eddig jórészt passzív elszenvedőiként igen csekély mértékben tudtak érdemi és kedvező változásokat elindítani, kezdeményezni a településfejlesztési, regionális politikában. A vajdasági városi, nagyközségi népesség magas aránya (72,9%) ilyen körülmények között éppúgy lehet komoly fejlesztési problémák forrása, mint a 70%-ot meghaladó mértékben 1000 főnél kisebb településeken élő szlovéniai, Mura-vidéki vagy éppen a Rozsnyó környéki magyarok szembetűnő aprófalvas szerkezete.

A térbeli elhelyezkedésnek az egyéni és a csoportos etnikai identitásra befolyást gyakorló, statisztikailag is megfogható szociológiai adottságai közül említsük meg még a magyar kisebbségek vallásossági mutatóit. A régió nagyfokú ateizálódását jelző számokkal ellentétesen, a kisebbségi magyarság sorai-
ban tíz évvel ezelőtt csupán 5,6% volt az ateisták átlaga (Erdélyben 0,3%, Szlovákiában viszont a magyarok 19,5%-a vallotta magát ateistának).¹⁰

A kisebbségi magyar nemzeti, etnikai közösségek, az őket alkotó helyi kisebbségek, családok, egyének kistérségekhez kötődő identitáselemeiben általában azok a motívumok dominálnak, amelyeket a kisebbségi magyar elit – az országos vagy a helyi, az egyházi vagy a politikai vezető réteg – az adott pillanatban mint különösen fontosat megjelenít, felkínál, ünneplésre vagy éppen

⁸ Szarka 2002, 214–216.

⁹ A szlovákiai magyar nemzetiségű népesség száma 1991 és 2001 között 46 027 fővel, azaz 8,2%-kal csökkent (lásd Gyurgyík 2001, 247–260). Az erdélyi magyar nemzetiségűek számának csökkenése az 1992. és 2001. évi népszámlálások között 193 152 fő volt, és ezzel az erdélyi magyar közösséghez tartozók száma a másfél milliós érték alá esett. Erről lásd Veres 2002; Kiss 2004, 61–90, 157–234.

¹⁰ Kocsis 2002, 28–39.

megvédésre alkalmasnak, méltónak mond. Ezek közt az adott települések, kistérségek, megyék magyar történeti emlékei, hagyományai, a vidék jeles személyiségeinek szobrai, sírjai, múzeumai, emlékhelyei a leggyakoribb térbeli identitástermelő tényezők. Ezek általában különösebb értelmiségi ráhatás nélkül is működnek, kivált, ha bekerülnek – s az elmúlt évtizedben jórészt bekerültek – a helyi magyar oktatási intézmény lokális nevelési programjaiba.

A tér és a nemzeti-etnikai identitás közötti legfontosabb kapcsolatot természetesen a magyar nyelvhasználat jelenti. A helyi magyar nyelv, a kétnyelvű kisebbségi magyarság egymástól és a magyarországi köznyelvtől egyaránt jól megkülönböztethető kontaktusváltozatai jelentik a legfontosabb különbséget. A helyi viszonyok közt megtúrt vagy legalizált kétnyelvűségben belül a nem magyar beszélők egynyelvűsége, a hivatalos alkalmakhoz kötődő sajátos, törvényileg előírt nehézkes kétnyelvűség mind a tér-identitás összefüggésrendszer nyelvi megjelenítési eszköze.

A helyi hagyománynak a kisebbségi magyar világban nyilvánvalóan mindenütt megvan a maga interetnikus, etnikumközi vonatkozásrendszere is: hiszen a nemzeti vagy nemzeti-egyházi ünnepek, rítusok, megemlékezések, programok óhatatlanul az adott állam többségi és az esetek nagy részében nem magyar kisebbségi közösséget is állásfoglalásra sarkallják; ez az esetek nagy részében a tüntető vagy passzív távolmaradás magatartását jelenti.

Ez is azt mutatja, hogy milyen fontos térbeli elemei a kisebbségi magyar identitásnak az etnikai, kulturális határok rögzítését, megvédését vagy éppen visszahódítását célzó helyi szimbolikus térfoglalási rendezvények, programok, hagyományok.

Az 1989 óta eltelt másfél évtizedben lezajlott társadalmi változások mögött a felemás, de ugyancsak igen radikális gazdasági átalakulás tényei is jelen vannak: az államilag szervezett gazdasági élet valamennyi szegmense, így a termelés, a munkaerőpiac, az értékesítés, a kereskedelem, a beruházás és a felhalmozás jórészt kikerült az állam felügyelete alól. A jótétel, a reprivatizáció és privatizáció a vadprivatizáció, a csőd eljárások, a nagyipari méreteket öltő kiárúsítás és tudatos szétzüllesztés mellett pozitív folyamatok is kibontakoznak: a családi és kisüzemi magánvállalkozások, a települési és kisközösségi szintű vagyongazdálkodás, a regionális gondolkodás és fejlesztési elképzelések stb.

Mindezek a változások felgyorsították a kisebbségi magyar társadalmakban is a generációváltási folyamatokat, a belső és külső migrációt. A szocialista típusú urbanizáció hamarabb kifulladásra jutott, mint maga a kelet-európai szocializmus, a radikális szisztematizálási, falurendezési tervekre szerencsére csak kis részben kerülhetett sor, de a kelet-közép-európai falvak nagy többsége megmaradt az urbanizáltságnak igen alacsony, nyugat-európai összehasonlításban harminc-negyven évvel korábbi fokán. A városi szerkezeteket pedig nagyon sok helyen megélhetetlen, belakhatatlan falansztertelepekkel idegenítették el a helyi tradícióktól, közösségi igényektől. Mindezek az általános kelet-közép-európai előzmények a következő évtized valószínűsíthető konszolidációs, szanációs, urbanizációs térségi, lokális, regionális fejlesztési programjaiban is megjelennek. Mielőtt eltűnnének a nagy- és kisvárosi panel- és blokknegye-

dek asszimilációs díszletei, feltétlenül érdeemesnek látszik a szocialista urbanizáció identitásépítő, identitásromboló folyamataira fókuszáló leletmentéseket, adatfelvételeket elvégeznünk.

Miként befolyásolják ezek és a hasonló térbeli folyamatok a kisebbségi magyar közösségek identitását? Az akkulturációs modell – s ezen belül az integráció, a kétnyelvű, két kultúrából táplálkozó kettős identitásformák – vagy a marginalizálódás irányába mutató kétpólusú asszimilációs folyamat lesz-e a meghatározója a következő évek, évtizedek etnikai folyamatainak? Szükségképpen kiélezett határhelyzetek-e mindig a kisebbségi léthelyzetek? A határ régiók, a korábbi minden tekintetben peremvidékek, perifériák szemünk előtt zajló átalakulása, a többes etnikai tér- és identitászerkezetek „hatalomátvétele” azt bizonyítja, hogy a térség elindult a poszt nacionális társadalomszerveződés irányába, ahol többé nem lehet nyelvtörvényekkel, rendeletekkel, tiltó táblákkal agyonszabályozni, egyirányúsítani az identitásépítést.

A falusi, rurális környezet mint kisebbségi léttér továbbra is alapvetően megkülönböztető sajátosságú a várossal szemben. Mára bebizonyosodott, hogy a 21. század elején a falu önmagában nem képes megtartani a nemzeti identitást. A működő falusi közösségek a maguk zárt társadalmi, lélektani, történeti hálózataival vagy mindennap újratermelik, megerősítik ezt az identitást, vagy éppen ellenkezőleg, a „vajúdo”, majd radikálisan átalakult parasztvilág s a nyomában kialakult ingázó, bedolgozó, most éppen jórészt kényszergazdálkodó vagy „munkanélküli” faluközösségek kilúgozzák, átalakítják, háttérbe szorítják azt. A magyar lakta falusi települések nagy része azonban súlyos társadalmi, gazdasági, demográfiai válságokkal terhes, a kelet-középeurópai rurális terek népességmegtartó ereje folyamatosan csökken, ami kedvez az olyan negatív trendek felerősödésének, mint az elöregedés vagy például a cigány népességek kistérségi szegregációs folyamata.¹¹

A városok, kivált a magyar többségű kistérségi központjai, amilyen például Dél-Szlovákiában Somorja, Dunaszerdahely, Komárom, Ipolyság, Rozsnyó stb. helyzeti adottságaiknál fogva sokkal inkább lehetnek megtartó, megerősítő központjai a magyar közösségeknek, mint a falu. A kisebbségi léthelyzetek meghatározó közegét mindazonáltal azok a többen nemzetiségű, vegyes települtségű, de legalábbis kétnyelvű etnikai kontaktuszónák jelentik, amelyekben az etnikai változások következménye szinte kivétel nélkül a kisebbségi magyarok térvesztése.

A SZLOVÁKIAI MAGYAR KISTÉRSÉGEK ETNIKAI JELLEGÉNEK VÁLTOZÁSAI

A magyar–szlovák államhatár és nyelvhatár között kialakuló vegyes települtségű etnikai kontaktuszóna 20. századi történetében négy nagyobb időszakot különböztethetünk meg. Az 1918–1920 közötti impériumváltás következtében rövid fél évtized alatt erős migrációs, reaszimilációs és disszimilációs

¹¹ Prónai 2005.

folyamatok alakították át a határzóna etnikai szerkezetét: százezernél több magyar nemzetiségű települt át a trianoni Magyarországra, valószínűleg száz-
ezres nagyságrendről beszélhetünk a korábban elmagyarosodott szlovákok új-
bóli szlovákká válása kapcsán, a felvidéki zsidóság többsége pedig élt a zsidó
nemzetiség opciójával.

A második és harmadik nagy változást a bécsi döntést követő évtized jelen-
tette: előbb a „visszatérés” magyar nemzeti eufóriája, majd pedig 1945 után a
kollektív büntetés jegyében elkezdett telepítési és kényszerasszimilációs folya-
matok próbálták radikálisan átalakítani a vizsgált térség etnikai jellegét. Az
utolsó nagy változtatási periódust az 1960–1980-as évtizedek szocialista ipar-
sítási és urbanizációs politikája jellemezte, amely különösen a városok etnikai
arculatát változtatta meg.

A kontaktuszóna két határvonalának jellegét szlovák részről legutóbb
Štefan Šutaj kassai kutató elemezte. A magyar–szlovák államhatárra és nyelv-
határra vonatkozó meghatározása sok tekintetben figyelemre méltó. „A jelen-
legi államhatárok [...] nem a végbement etnikai folyamatoknak, hanem egy-
értelműen a nagyhatalmakkak a közép-európai fejlődés korabeli etnikai,
gazdasági és stratégiai-politikai szempontjait szem előtt tartó – első és máso-
dik világháború után meghozott – politikai döntéseinek az eredményei.”¹²

A nyelvhatárra vonatkozóan Štefan Šutaj jóval bizonytalanabb elképzelést
körvonalaz meghatározásában: „Ha etnikai (nyelv-)határról beszélünk, akkor
azt úgy kell értelmeznünk, mint bizonyos segédfogalmat, mely segít regisztrál-
ni a dél-szlovákiai régió etnikai összetételében bekövetkezett változásokat.
Magáról az »etnikai határról« a szó szoros értelmében nem beszélhetünk, már
csak azért sem, mert az itt elhelyezkedő községek többsége etnikai szempont-
ból nem tiszta. Ez a terület inkább olyan zóna, ahol a két etnikum, nyelv érint-
kezik egymással.”¹³

Šutajnak az államhatárra és a nyelvhatárra vonatkozó megállapításai egy-
aránt fontos megfigyeléseket tartalmaznak. Az utóbbi kétségkívül mindig is
valamiféle kutatási, módszertani segédfogalomnak számított a különböző et-
nikai terek, régiók kijelölésében. Ugyanakkor az etnikai vagy nyelvhatárnak a
valóságban is van jelentése és jelentősége, hiszen az egyik vagy másik nyelv-
hez, kulturális, nemzeti közösséghez tartozók által többségben lakott telepü-
lések a kelet-közép-európai térségben évszázadokon keresztül jól elkülönül-
tek a többség és kisebbség elve alapján. Abban természetesen van igazság,
hogy tiszta választóvonalnak a nyelvhatárokat sohasem tekinthetjük, hiszen az
valójában a teljes szegregációt jelentené két egymással együtt vagy legalábbis
egymás mellett élő nép térségi kapcsolataiban. Ezt bizonyítják Keményfi Ró-
bert gömöri és Farkas György legújabb barsi és honti kutatásai a lévai járás
83 településén 1880 és 1991 között lezajlott etnikai változásokról. A lévai já-
rás területén a szlovák és magyar tömbterületek között például kialakult egy
egyre nagyobb kiterjedésű vegyes nemzetiségű tömb. A két homogénnek

¹² Šutaj 2001, 241.

¹³ Uo.

mondható etnikai tömböt pedig egyrészt igen változékony mozaikszerkezetek, illetve a két ágra szakadt északi magyar és a déli szlovák nyelvhatár választja el egymástól.¹⁴

A magyar–szlovák etnikai vagy nyelvhatár kérdésében a 20. század utolsó évtizedének kezdetén, az 1991. évi csehszlovákiai népszámlások adatai alapján azt látjuk, hogy a magyar és a szlovák többségű települések közötti választóvonalak több régióban is sávós szerkezetű etnikai kontaktuszónákká alakultak át. A galántai, lévai és rozsnói járás települési adatait és a magyar többségű települések térbeli elhelyezkedését összehasonlítva azt látjuk, ma is létezik egy olyan egyértelműen leírható vonal, amelytől északra a településeken a magyarság aránya egy-két községnyi távolságra egy százalék alá esik.

A nyelvhatár mai valóságát tehát magyar szempontból a következőképpen lehet meghatározni: a magyar–szlovák államhatártól északi irányban haladva előbb a magyar többségű települések találhatók, ahol a magyarok részaránya 50, 80, sőt 95%-nál magasabb. Ezek mellett a legtöbb kiségióban szívesen vegyes lakosságú, de már szlovák többségű községek helyezkednek el. A nyelvhatár a legdélebbi, 95–100%-ban szlovák települések láncolatával azt a képzelte vonalat jelenti, amelytől északra már kivételszerűen sem fordulnak elő vegyes vagy magyar többségű települések.

Ez természetesen nem mond ellent annak a mindannyiunk által megfigyelt jelenségnek, folyamatnak, hogy a tényleges nyelvhatárok egyre inkább magukon az egyes településeken, sőt még kisebb közösségeken, például a családokon belül húzódnak. Akadnak a szlovákiai magyarság körében ma már jó pár ezren, akik a kétnyelvűségnek valamilyen teljesen ösztönös formáját, a két nyelv afféle funkcionális és szituációktól függő használatát tekintik természetes kettős anyanyelvüknek. Így az ő esetükben a nyelvhatár az általuk legtöbbször a mindennap megélt beszédhelyzetek függvényében, ebben a sajátos diglossziában feloldódik, amennyiben a két nyelv közül minden esetben igyekszik éppen azt választani, amely az adott beszédhelyzetnek a leginkább megfelel.¹⁵

A szlovákiai magyarság a maga közigazgatásilag nehezen egységesíthető, nyugat-keleti alakzatán belül – a csallóközi és a bodroközi két legnagyobb kompakt régiót leszámítva – folyó- és patak völgyek lakója. A Mátyusföldön belül a Kis-Duna, a Feketevíz és a Dudvág mente, a Vág, Zsitva és a Nyitra völgye, s hasonlóképpen az Ipoly, a Sajó vagy a patakok közül például a Vály és a Csermosnya völgye mindig is fontos településszervező tényezőnek számított, és komoly befolyással volt a városok vonzáskörzetére, az út- és vasútvonalak kijelölésére s természetesen a nyelvhatár alakulására is.

A nyelvhatár mentén végbement 19. század végi, 20. század eleji magyarosodási, majd az 1918 utáni szlovákosodási folyamatok mérlegének megvonásában figyelembe kell venni a 20. századi nemzetállami fogantatású etnopolit-

¹⁴ Keményfi 2002b, 109–104; Farkas 2002, 105–107.

¹⁵ A magyarpárú kisebbségi kétnyelvűség sajátos formáiról lásd Bartha 1999. A szlovákiai magyarság kétnyelvűségéről lásd Lanstyák 2000, 153–158.

तिकai térformáló tényezőket: a két világháború közötti időszak csehszlovák telepítés- és közigazgatási politikáját, a korábban magyar anyanyelvű zsidóság helyzetében bekövetkezett változásokat, majd a második világháború és a holokauszt hatalmas emberveszteségeit, az 1947–48 közötti lakosságcsere következményeit, a pozsonyi és kassai magyarság marginalizálódását. A kommunizmus évtizedeiben a dél-szlovákiai medenceközpontok, kisvárosok nemzeti-ségi metamorfózisai, az egyéni és társadalmi kétnyelvűség térhódítása, az egy nyelvű nemzetállam asszimilációs politikája, az egyoldalú, csak a kisebbség részére kötelező kétnyelvűség, a toleranciahiányos vegyes nemzetiségű régiók kialakulása, a legutóbbi évtizedekben pedig a nyelvileg gyakran változó, sok esetben ambivalens nemzeti identitású cigányság térhódítása számítottak meghatározó etnopolitikai térformáló tényezőknél.

KÉT TÖRTÉNETI TÁJEGYSÉG – KÉT SZLOVÁKIAI MAGYAR KISTÉRSÉG

A kisebbségi magyar közösségek önszerveződésének, valódi közösséggé válásának feltételei minden ellenkező előjel, tapasztalat ellenére az elmúlt tizenöt évben nagymértékben megjavultak. A kisebbségek és a kisebbségi nyelvek jogi státusa ma már minden hiányosság ellenére viszonylag jól körülírt, a nemzetközi kisebbségvédelmi ajánlások többé-kevésbé beépültek a régió országainak jogrendjébe. A kisebbségek minden országban létrehozhatták érdekvédelmi, politikai szervezeteiket, s arra is mód nyílt, hogy a korábban teljes egészében államilag ellenőrzött kulturális, oktatási, egyházi intézményrendszerüket is elkezdjék kiépíteni. Ezzel együtt az elmúlt rövid másfél évtized magán viseli az átmenetiség, a kiforratlanság, a bizonytalanság minden jelét.

A kisebbségi magyar közösségeknek otthont adó államok a „nemzetiségi kultúra nagy kalapjában” az állami kultúra bizonyos folklorisztikus melléküzemágaként kezelik és a tartós alulfinanszírozottság állapotában tartják a magyar kisebbségi közösségek kultúráját.

A kisebbségi magyar kultúra és közművelődés korábbi állami intézményei jórészt megmaradtak ugyan, de nem képesek korábbi meghatározó szerepüket újraértelmezve versenyre kelni az újabb alapítású intézményekkel. A szakmai képzésnek minimális lehetőségei vannak, s ezért a szakmai megújulás lehetősége is minimális. A kisebbségi magyar kultúrában még erőteljesebb az elit- és a tömegkultúra közötti szakadás s ebből adódóan a kisebbségi elitkultúra intézményeinek igazi érvényesülési területe a magyarországi kulturális piac.

A kisebbségi magyar kultúra tényleges felvevőpiaca és a magyar kulturális identitás folyamatos reprodukciójának, megújulásának színtere továbbra is a magyarok által lakott kisváros, illetve a falu, ahol a kulturális és közművelődési intézmények eleve hátrányosabb helyzetben próbálják felvenni a versenyt az elitkultúra intézményeivel. A tényleges verseny ezért jórészt elmarad, s ezért a legjobb vidéki csoportok, intézmények igyekeznek beépülni az elitkultúrába vagy eleve lemondanak a település, kistérség határán túllépő működésről.

A magyarországi támogatáspolitikában ebben a helyzetben csak a rossz és még rosszabb megoldások között tud választani: az amúgy is véges és korlátozott támogatáspolitikai eszközökkel igyekeznek életben tartani a legfontosabb központi intézményeket, illetve a lokális, regionális kultúra területén pályázók közt minimális támogatásokkal ébren tartani a kulturális aktivitást.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma megbízásából készült Kárpát-medencei kisebbségi magyar kulturális intézményi felmérés, valamint a regionális identitásformákra vonatkozó kutatásaink eredményei alapján az alábbiakban két szlovákiai magyar történeti tájegység, a Mátyusföld és Gömör egy-egy kistérségét, a Feketevíz és a Dudvág folyók közti 11 és a Csermosnya-völgy öt településéből álló kistérségek regionális magyar identitását elemezzük röviden.¹⁶

Hármas elemzési szempontrendszerünk a következőképpen fogalmazható meg. Milyen szerepet játszik a magyar identitás megőrzésében, újratermelésében a kistérségi magyar kulturális intézményrendszer? A kistérségekben élő magyarok gazdasági, szociális, munkaerő-piaci viszonyai milyen mértékben támogatják vagy blokkolják az asszimilációs tendenciákat? S végül a magyarországi kapcsolattartás gyarapodó lehetőségei, a státustörvényhez kötődő identitáspolitikai kezdeményezések és a kettős állampolgársághoz kötődő érzelmi reakciók miként ellensúlyozzák az asszimilációs tendenciákat?

A vizsgált 11 mátyusföldi és öt gömöri település kivétel nélkül mind magyar többségű falu, ahol a magyarok aránya 75 és 98% között mozgott a legutóbbi népszámlálás adatai alapján.¹⁷ A 16 településen a Kárpát-medencei lekérdezés során összesen 21 kulturális szervezetet és intézményt regisztráltunk, illetve kérdeztünk le. Ebből a mátyusföldi Tallós négy táncsoportját a lekérdezés során egy szervezeti egységként rögzítettük, így tehát 18 lekérdezési egység került be az adatbázisba. Ez a szám a galántai hét magyar kulturális szervezettel együtt 25-re és a gömöri régióközpont, Rozsnyó hat magyar intézményével együtt 31-re nő.¹⁸

A települési szintű felmérés során a Kárpát-medencei felmérés szerint elég gyengén ellátott gömöri településeken további hat települési és négy iskolai könyvtárat találtunk. Ezenkívül az öt Csermosnya-völgyi település közül Dernőn csak két iskolai táncsoport, Hárskúton egy vegyes énekkar, Jólészen mazsorettsoport, Várhosszúréten pedig a Gömöri Kézművesek Társulás, a Gyöngyvirág éneklőcsoport, illetve két mazsorettsoport, összesen tehát nyolc kulturális csoport, valamint öt községi, illetve két iskolai könyvtár és öt Csemadok-alapszervezet működött.¹⁹

¹⁶ Szarka 2005.

¹⁷ A mátyusföldi települések Vágkirályfa és Deáki kivételével mind a Galántai járáshoz tartoznak. Az említett két falu az 1996. évi mečiarai közigazgatási reform során létrehozott Vágsellyei járáshoz került. A Galántai járásból a Dudvág és a Feketevíz közötti terület következő településein folytattunk adatfelvételt: Hidaskürt, Vízkelet, Vezekény, Tallós, Taksony, Felsőszeli, Alsószeli, Királyrév, Nádszeg. A Gömörben található Csermosnya völgyében a következő településeken gyűjtöttünk adatokat: Dernő, Hárskút, Jólész, Kiskovácsvágás, Várhosszúrév.

¹⁸ Blénesi–Mandel–Szarka 2005.

¹⁹ Uo.

Hasonlóképpen a mátyusföldi településeken is viszonylag sok volt a NKÖM-felmérés során rejtve maradt magyar kulturális intézmény: csak a könyvtárakból találtunk például kilenc iskolai és nyolc községi, illetve egy magánkönyvtárat, a felsőszei Orosi László immár ötezresnél is nagyobb – szlovákiai magyar gyűjtőkörre specializálódó – magánkönyvtárat. Ezenkívül hat, több-kevesebb folytonossággal működő községi esztrádcsoportot, három néptánc- és két laintánc csoportot, valamint két énekcsoportot is regisztráltunk. S természetesen mind a tizenegy mátyusföldi falusi településen is működött Csemadok-alapszervezet.

A kétféle módszerrel felmért helyi kulturális magyar intézményhálózat között látszólag nagy a különbség, de ennek okai kézzelfoghatók. A NKÖM-felmérés nem vizsgálta az iskolai kulturális csoportokat és könyvtárakat, s nem tekintette önálló kulturális egyesületnek, sem intézménynek a Csemadok-alapszervezeteket. Ez utóbbinál azt tekintettük kizáró oknak, hogy ezek az alapszervezetek legtöbbször nincsenek jogilag bejegyezve, székházuk sincs és működésük legtöbbször a különböző kulturális csoportokon keresztül valósul meg, amelyeket viszont igyekeztünk regisztrálni, s működtetőjükként természetesen a Csemadokot tüntettük fel.

A Csemadok és az ifjúsági egyesületek, illetve a közművelődési és amatőr művészeti csoportok viszonya azonban meglehetősen ambivalens. Ez azt jelenti, hogy az esetek nagy részében a Csemadok minden kulturális rendezvény fedőszerve, az alapszervezet elnöke, vezetőségének tagjai egyszersmind a falu kulturális életének irányítói, szervezői, mindenesei. Máskor viszont párhuzamosság, sőt ellenmozgások figyelhetők meg. Hasonlóképpen az alkalmi és iskolai tánc csoportok, illetve a mindenütt divatos lett mazsorettszervezetek sem kerültek be a határon túli magyar kulturális kataszterbe.²⁰

Összességében a vizsgált két kistérség magyar lokális kultúrájának szerkezeti sajátosságairól elmondhatjuk, hogy a települések helyi magyar kulturális életét az önkormányzatok igyekeznek a Csemadok, illetve a helyi magyar iskola bevonásával irányítani, támogatni. Optimális esetben a három intézmény között összhang van, s ilyenkor a falunapok, az emléknapok, ünnepek kulturális kísérezénjét az alapszervezet tagjaiból, illetve az iskola tanulóiból verbuválódó csoportok fellépései adják. Ezzel együtt mind erőteljesebben jelentkeznek a generációs és szakmai csoportok: az ifjúsági klubok, a népszerű műfajok meghonosítására törekvő rock- és esztrádcsoportok, amelyektől – különösen a rock- és popzenekaroktól – mint a magyar kultúrához nem tartozó tevékenységtől a Csemadok-szervezetek vezetői többségükben, finoman bár, de elhatárolták magukat.

A helyi magyar kultúra ideális állapotának feltételei, lehetőségei iránt érdeklődő kérdéseinkre a legtöbb helyen a fiatalok nagyobb arányú aktivitását biztosítani hivatott kulturális közélet, az internet, a teleház, a jobb körülmények és a szakképzett népművelők foglalkoztatásának igénye merült fel.

²⁰ Bakó 2003, 191–207, 223–258.

A magyar többségű települések továbbra is egyfajta helyi magyar nyelvi és kulturális burokokban élnek, amelyben legfeljebb a televízió keresztül érintkeznek a többségi kultúrával. Természetesen a vizsgált két város – Galánta és Rozsnyó – magyar népessége esetében ez egy kicsit másként van, de a 15 magyar település lakói szinte egyhangúan a magyar kulturális élet és magyar közélet iránti kizárólagos igényüket fogalmazták meg.

A falvak többségében az elmúlt 15 év alatt erőteljes előregedés és fogyás kezdődött, s lakóik így fokozatosan bezárkóznak a maguk helyi nyelvi világába és kultúrájába. Ebben a világban a magyar hagyományok szimbolikus megjelenése (1848–1849-es emlékhelyek, augusztus 20-ához köthető megemlékezések, a milleniumi és millecentenáriumi megemlékezések kopjafái, szobrai, a hősi halottak emléktáblái, a kitelepítések emlékét rögzítő emlékhelyek stb.) igen fontos szerepet játszott a magát fenyegetve érző helyi magyar közösségek szimbolikus térfoglalásában. A többségi nyelvű hivatalos feliratokkal szemben a falvak kiemelten fontos helyein Taksony vezér, a megújított turulmadaras országháza vagy más, magyar történeti eseményeket megörökítő emlék jelzi a helyi magyar többség meghatározó jelenlétét.²¹ A magyar kultúra jelen van a falvak megújuló közösségi ünnepein, mindenekelőtt a gyorsan terjedő falunapokon, illetve a különböző regionális kulturális rendezvényeken. Igen fontos szerepet játszanak mindkét régió kultúrájában a különböző regionális, kistérségi kulturális találkozók, fesztiválok, versenyek, amelyek szerencsés esetben önálló kulturális intézménnyé válnak, mint például a mátyusföldi esztrádcsoportok találkozói, a Csermosnya Menti Fesztivál vagy éppen a jóléti Grulya Napok.²²

A magyar kultúra jelenlétét az intézményi hiányok ellenére folyamatosan erősítik azok a magyarországi, erdélyi, délvidéki testvértelepülési, szakmai kapcsolatok, amelyeknek állandósult hozadéka egymás kulturális együtteseinek vendégfellépése, cseréje.

A többségi kultúra tehát csak a nagyobb lélekszámú és szervezett helyi szlovák kulturális élettel rendelkező településeken jelent konkurenciát. Ez a helyzet például a két régióközpontban, illetve Taksonyon, ahol a helyi önkormányzat lélekszámarányosan osztja el a támogatást a Csemadok, valamint a helyi, regionális szlovák kultúrát szervező szlovák Matica Slovenská szervezetei között. A hagyományos kultúra túlsúlya továbbra is egyértelműen megfigyelhető: a fiatalok igényei legfeljebb egy-két modern táncsoport működésében, egy-két alkalmi rockfesztivál megszervezésében, illetve a falvak férfinépének szívét nemzetiségre való tekintet nélkül megdobogtató mazzorettsoportok formájában jelennek meg.

A rozsnyói helyi televízió, a két város és néhány mátyusföldi település jelenleg még meglehetősen kezdetleges internetes portálja azonban jelzi, hogy a tévékorszak egyeduralmának vége küszöbön áll, s valószínűleg a következő években a legkisebb faluban is megjelenik a digitális csatornákon keresztül a

²¹ Uo.

²² Ambrus 2000a, 2000b.

világ egészéhez hozzáférést jelentő internet. Ezt a lehetőséget a szlovákiai magyarság jelenleg még a vajdasági, erdélyi, székelyföldi és kárpátaljai magyarság helyi és regionális közösségeinél lényegesen kisebb hatásfokkal próbálja bevonni a magyar kulturális és közművelődési élet eszköztárába, pedig a támogatásoknak immár egyre nagyobb része ebből az irányból várható.

A KISTÉRSÉGI MAGYAR KULTURÁLIS KÖZÉLET SZEREPE A MAGYAR IDENTITÁS ALAKÍTÁSÁBAN

Minden eddigi vizsgálat azt mutatja, hogy az egyéni, családi és kisközösségi szinten az etnikai, nemzeti identitás elsődleges szocializációs mezője, próbaterepe a szülőfalu, a faluközösség. Ezen belül pedig három intézménynek, három alrendszernek van kitüntetett szerepe a család mellett: az iskolának, a helyi kultúrának és az egyházi közösségnek.

Minden nyomorúsága és az egyre nyilvánvalóbb fogyási tünetek ellenére a szlovákiai magyar iskola a 21. század elején is teszi a dolgát: versenyképes tudást ad, és az állami tanfelügyelet és a központosított tantervi leosztás, tankönyvpolitika mellett a családi neveléssel összhangban magyar identitásukban is megerősíti a tanulókat. Az iskolák azonban sok tekintetben, így identitáspolitikai munkájukban is jórészt magukra maradnak: hiába az önkormányzati támogatás, a Csemadok fiatalokat szolgáló folytonos munkája, ha a szlovákiai magyar faluban nincsenek igazi munkalehetőségek, letelepedési lehetőségek a fiatal generációk számára. Ennek okai persze túlmutatnak a kulturális intézményrendszer lehetőségein, de szorosan összefüggnek a sok tekintetben viaszosan közművelődési körkép hátterével.²³

Magyarország ezeken a településeken az alkalmi, de tapasztalhatóan egyre ritkuló színházi, turisztikai, testvértelepülési, rokoni látogatásokon túl a mindennapokban elsősorban a magyarországi rádió és a televízió keresztül van jelen. Ráadásul a szlovákiai magyar Pátria Rádió egyre életszerűbb műsor szerkezete, javuló vételi lehetőségei a Kossuth Rádió egyeduralmát is végérvényesen megtörni látszanak, a budapesti televíziók konkurenciaharca pedig valószínűleg szintén sokakat riaszt el a napi rendszeres tévénézéstől.²⁴

A kedvezménytörvény kínálta előnyök igénybevételének szlovákiai befigyaltatása, a magyarországi támogatáspolitikai erős pénzügyi, intézményi korlátai azt eredményezik, hogy a magyar–magyar szétfejlődési tendenciákkal szemben ma éppen Szlovákiában gyakorlatilag semmilyen, igazán hatékony kulturális eszköz nem áll rendelkezésünkre.²⁵

Az EU-csatlakozás után bekövekeztett változások bemutatására itt most aligha vállalkozhatunk. A „határtalan” kapcsolatok a munkaerő- és az oktatási

²³ A szlovákiai magyar kulturális életről készült legfrissebb elemzést lásd *A szlovákiai magyar kultúra helyzete* 2005.

²⁴ Uo.

²⁵ Bárdi 2004, 147–208; Halász–Majtényi 2003, 235–251; Bene–Szarka 2005, 38–41.

piacon azonnal mobilizálták a munkanélküliség, iskolanélküliség helyzetében levő településeken élő szlovákiai magyarokat. Mint ahogy a Szlovákiába eddig csak egy-két napos késéssel eljutó magyarországi írott sajtó is nyilvánvalóan meg fog jelenni a magyar nyelvetterületen, s remélhetően a színházak, művelődési intézmények akciórádiusza is kölcsönösen átfedi egymás korábbi működési területeit. A kistérségi magyar kultúra intézményeire azonban ezzel együtt igen komoly nyomás nehezedik majd a jövőben is: a szlovák többségi kultúra mellett a megnyíló világ globalizációs, elvándorlási kihívásaival éppúgy szembesülni kell majd, mint a gömöri régió településein egyre erőteljesebben jelen levő cigányság integrálásának hatalmas gondjaival, illetve a határok áteresztő jellegének további megerősödése után valóban kéznnyújtásnyira kerülő magyarországi kulturális, gazdasági központok túlsúlyával.

Felhasznált irodalom

- Ambrus Ferenc 2000a. Az I. jólési Grulya Napok. *Gömörország* (1), 3–4.
- Ambrus Ferenc 2000b. Az I. Csermosnya menti Fesztivál. *Gömörország* (1), 3–4.
- Bakó Boglárka (szerk.) 2003. *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében*. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ.
- Bárdi Nándor 2004. *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarok kapcsolattörténete. Problémakatalógus*. Pozsony, Kalligram.
- Bartha Csilla 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Bene Béla – Szarka László 2005. Kontaktuszónák a magyar állam- és nyelvhatárok között. Etnikai változások és a magyar státustörvény. In Kuthy Áron – Nagy Vilmos (szerk.): *Határesetek*. Balassagyarmat, 32–41.
- Bindorffer Györgyi 2001. *Kettős identitás. Etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet.
- Blénesi Éva – Mandel Kinga – Szarka László (szerk.) 2005. *A kultúra világa. A határon túli magyar kulturális intézményrendszer*. Budapest, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Csernicskó István 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest, Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely. (A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén I.)
- Dobos Ferenc 2005. A magyar státustörvény működése. A magyar igazolványt igénylők rétegzettségi elemzése. In Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (szerk.): *Etnikai identitás, politikai lojalitás*. Budapest, Balassi Kiadó (megjelenés előtt). (Tér és terep 4.)
- Erős Ferenc 2001. *Az identitás labirintusai. Narratív konstrukciók és identitásstratégiák*. Budapest, Janus–Osiris.
- Farkas György 2002. *A nemzetiségi megoszlás térszerkezete vegyes lakosságú régiókban*. PhD-disszertáció. Kézirat. Budapest, ELTE TTK.
- Göncz Lajos 1999. *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Budapest–Újvidék, Osiris Kiadó – Forum Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely. (A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén II.)
- Gyurgyík László 2001. A 2001-es szlovákiai népszámlálás első eredményei. *Regio* (12), 3, 247–260.
- Gyurgyík László – Sebők László (szerk.) 2003. *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002*. Budapest, Teleki László Alapítvány.

- Halász Iván – Majtényi Balázs (szerk.) 2003. *Regisztrálható-e az identitás? Az identitás-választás szabadsága és a nemzeti hovatartozás nyilvántartása*. Budapest, Gondolat Kiadói Kör – MTA Jogi Tudományi Intézet.
- Keményfi Róbert 2002b. *A gömői etnikai térszerkezetek változása – különös tekintettel a szlovák–magyar etnikai határ futására*. Komárom–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lillium Aurum Könyvkiadó.
- Kiss Tamás 2004. *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kolozsvár, RMDSZ Ügyvezető Elnökség – Kriterion Könyvkiadó.
- Kocsis Károly 2002. A Kárpát-medencei magyar kisebbségek jelenlegi települési és társadalmi szerkezete. In Glatz Ferenc (szerk.): *Magyarország és a magyar kisebbségek*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 38–39.
- Kürthi László 1996. Interetnikus kapcsolatok kérdései a Kárpát-medencében. In Katona Judit – Viga Gyula (szerk.): *Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei*. Miskolc, 39–57.
- Lanstyák István 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest–Pozsony, Osiris Kiadó – Kalligram Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely. (A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén III.)
- Nádor Orsolya – Szarka László (szerk.) 2003. *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Prónai Csaba (szerk.) 2005. *Lokális cigány közösségek Gömörben. Identitásváltozatok marginalitásában*. Budapest, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Salat Levente 2001. *Etnopolitika a konfliktusoktól a méltányosságig. Az autentikus kisebbségi lét normatív alapjai*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
- Šutaj, Štefan 2001. Szlovák–magyar interetnikus kapcsolatok és statisztikai asszimiláció a dél-szlovákiai galántai járásban. *Kisebbségkutatás* (10), 2, 236–247.
- Szarka László 2002. A városi magyar népesség a Magyarországgal szomszédos országokban (1910–2000). In Kovács Nóra – Szarka László (szerk.): *Tér és terep. I. Tanulmányok az etnicitás és identitás kérdésköréből*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 195–218.
- Szarka László 2005. *Kulturális és identitáspolitika két szlovákiai magyar kistérségben*. Kézirat. Budapest.
- Veres Valér 2002. A romániai magyarság létszámcsökkenésének okai a 20. század utolsó negyedében. In *Korunk*. 2. http://www.korunk.org/2_2002/2_02.htm

SUMMARY

Micro-regional features of national identity. The connections between ethnic and regional identities

This study analyses some conclusions of five separate researches on micro-regions inhabited mainly by ethnic Hungarians in Serbia, Transylvania (Romania), Sub-Carpathia (Ukraine) and Slovakia. Hungarian minority communities are affected by inter-ethnic influences even where they form a local or regional majority. Nevertheless they are more capable to preserve and maintain their local traditions and cultural values, than ethnic groups living in dispersed settlements. The past 15 years proved that these communities are determined to capitalize all possibilities for self-organization: local identities are formed and developed along common cultural festivals, ceremonials, and

other co-operative actions. Although, social-economic transformation after 1989 helped a lot in dissolving the closeness of these border-regions, but the former peripheral status has lasting consequences on the high unemployment ratios, and on other features of economic depression, impeding the self-rehabilitation of these micro-regions.

The Hungarian communities living in Mátyusföld along Dudvág (Dudváh) in Southern Slovakia, in the Csermosnya (Čermošna)-valley in Gömör (Gemer) County have experienced intensive institution-building processes. Besides that, the cultural links with Hungary have also contributed to the reinforcement of the Hungarian cultural identity in this micro-region.